

نمایش درمانی و تئوری نقش‌ها

دکتر مجید امرایی

www.ketab.ir

درمان شناختی رفتاری
بازی محور
مکتب روان‌پزشکی و روان‌شناسی کودکان
روانشناسان، روان‌پزشکان و روان‌شناسان
کودک و نوجوان

سرشناسه: امرایی، مجید، ۱۳۴۸ -

عنوان و نام پدیدآور: نمایش‌درمانی و تئوری نقش‌ها/ مجید امرایی.

مشخصات نشر: تهران: دانژه، ۱۳۹۹

مشخصات ظاهری: ۳۱۹ ص: ۴۱/۵ × ۲۱/۵ س.م.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۵۰-۲۶۹-۸

وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا

یادداشت: کتابنامه: ص. [۳۱۸] - ۳۱۹.

Drama--Therapeutic use

موضوع: نمایش‌درمانی

Drama--Therapeutic use -- Iran

موضوع: نمایش‌درمانی--ایران

رده‌بندی کنگره: RC ۴۸۹

ردیف: ۶۱۶/۸۹۱۵۲۳ دیویی

شماره کتابشناسی ملی: ۷۳۵۹۴۹۸

عنوان: نمایش، د. باز و تئوری نقش‌ها

نویسنده: سحر مجید امرایی

صفحه‌آرا: سروش بیان

مدیر تولید: داریوش دانژه

ناشر: دانژه

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: شری

شمارگان: ۵۵۰

قطع: رقعی

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۹

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۵۰-۲۶۹-۸

این اثر مشمول قانون حمایت مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است. هر کس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه مؤلف (ناشر) نشر یا پخش یا عرضه کند، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

تهران: خیابان استاد مطهری- خیابان سلیمان خاطر (امیر اتابک)- کوچه اسلامی- شماره ۴/۲

کد پستی: ۱۵۷۸۶۳۵۸۳۱ تلفن: ۸۸۸۴۶۱۴۸ - ۸۸۸۱۲۰۸۳ تلفکس: ۸۸۸۴۲۵۴۳

تلفن دفتر پخش: ۶۶۴۷۶۳۷۵ - ۶۶۴۶۲۰۶۱ فکس: ۶۶۴۷۶۳۸۹

فهرست

۱۱	مقدمه
۱۹	فصل اول
۱۹	پیشینه‌ی نمایش درمانی در ایران
۴۶	درمان از نگاه فروید، یونگ، آدلر و جرجز
۴۶	الف) نگاهی به درمان فرویدی
۴۹	روش درمانگران فرویدی چگونه است؟
۵۱	نمایش‌درمانی و تحلیل مشاهدات فروید
۵۱	سطوح شخصیتی از نگاه فروید
۵۲	ناخودآگاه در نظریه روان‌کاوی فروید
۵۳	رشد انسان در نظریه روان‌کاوی فروید
۵۳	درمان در روان‌کاوی فروید به چه معنی است؟
۵۴	نقد و تحلیل روان‌کاوی فروید
۵۵	نشانه‌های مقاومت در روش روان‌کاوی فروید
۵۸	مخاطبان روان‌درمانی فرویدی چه کسانی هستند؟
۶۰	ب) نگاهی به درمان به روش «یونگ»
۶۰	کاربردهای عملی و اصول درمان در روان‌شناسی یونگ
۶۷	سیستم‌های اصلی روان انسان از نگاه یونگ
۷۱	ج) نگاهی به درمان آدلری
۷۱	اهداف درمان آدلری

- ۷۲.....هدف اصلی درمان آدلری.....
- ۷۲.....درمانگران مدل آدلری چگونه‌اند؟.....
- ۷۳.....اهداف آموزشی فرایند درمان آدلری کدام‌اند؟.....
- ۷۴.....وظیفه و نقش درمانگر در درمان آدلری.....
- ۷۴.....تجربه درمان‌جو در درمان آدلری.....
- ۷۴.....امکان تغییر در درمان آدلری.....
- ۷۵.....اصول و فنون درمان آدلری کدامند؟.....
- ۷۷.....رایند درمان در نگاه آدلر چگونه است؟.....
- ۸۳.....نمایش رسمی / ره‌گیری از تکنیک‌های درمانی روش آدلری.....
- ۸۴.....(د) نگاه به درمان، اجزای.....
- ۸۴.....مفاهیم بنیادی / اجزای.....
- ۹۹.....روان‌درمانی مراجع محور راجرزی چگونه است؟.....
- ۱۰۶.....روان‌درمانی مراجع‌محوری چه راحلی دارد؟.....
- ۱۰۷.....روان‌درمانی مراجع‌محور به چه اجزای می‌شود؟.....
- ۱۰۸.....تکنیک‌ها و ابزار مشاوره مراجع‌محوری راجرز.....
- ۱۱۰.....درمان مراجع‌محور چقدر مؤثر است؟.....
- ۱۱۱.....فصل دوم.....
- ۱۱۱.....نمایش درمانی / یادگیری / عملکرد / نقش.....
- ۱۱۱.....یادگیری چیست؟.....
- ۱۱۲.....یادگیری چگونه رخ می‌دهد؟.....
- ۱۱۲.....چگونه یادگیری انجام می‌شود؟.....
- ۱۱۹.....انگیزش را معمولاً به سه طریق نشان می‌دهند.....
- ۱۲۰.....آیا انگیزش علت رفتارها است؟.....
- ۱۲۱.....عملکرد چیست؟.....
- ۱۲۲.....نقش چیست؟.....
- ۱۳۰.....«تئوری نقش‌ها در نمایش درمانی».....

فهرست مطالب ۹

«تکنیک بازی نقش‌ها» با هدف نقش‌پذیری.....	۱۷۳
«تکنیک جابه‌جایی نقش‌ها» با هدف آگاهی از نقش‌های مختلف.....	۱۷۵
«تکنیک بازی احساس تفکر خلاق» با هدف بروز خلاقیت و تقویت قوای احساسی.....	۱۷۶
خلاقیت به مدد دراماترایی چگونه خود را نشان دهد.....	۱۷۶
ویژگی‌های افراد خلاق.....	۱۷۷
نمایش رمانی و راهکارهای پرورش تفکر خلاق.....	۱۷۹
نمایش رمانی / چند سؤال مهم / توصیه‌های من / راهکارهای مؤثر، مواجهه یا کنار آمدن با آن‌ها.....	۱۸۱
ویژه‌واژگان.....	۱۹۵
منابع و مآخذ.....	۳۱۷

ما لُغَتِگانیم و فلک لُغَتِ باز
از روی حقیقتیم نه از روی مَجاز؛
یک‌چند درین بساط بازی کردیم
رفتیم به صندوقِ عدم یک‌یک باز!
خیام

مقدمه

دراماترپیی^۱ با به زبان ما نمایش درمانی، درمانی کمکی^۲، غیردارویی^۳، بازی‌محور^۴ و گروهی^۵ است که به مدد «بازی بداهه»^۶ در قالبی نمایشی با هدف «تخلیه روانی»^۷ و «رفع مسئله»^۸ «کنار آمدن با مسائل» به مراجعان کمک می‌کند، تا با مسائل آزاردهنده روانی خود مواجهه و یا کنار بیایند و تجارب جدیدی را کسب کنند (امرای ۲۰۰۲).

در چند دهه گذشته این درمان بازی‌محور در جهان رو به گسترش بوده است و مراکز علمی و پژوهشی بسیاری در حال تحقیق در این عرصه هستند.

۱. دراماترپیی (Drama therapy)

۲. درمان کمکی، به این معنی که گاه در کنار درمان دارویی و روان‌شناختی بکار گرفته می‌شود.

۳. غیردارویی، به این معنی که نمایش‌درمانگر هرگز دارو تجویز نمی‌کند.

۴. بازی‌محور، به این معنی که تمامی مراحل اجرا از طریق بازی انجام می‌شود و بازی رکن اساسی این فرایند درمانی است.

۵. گروهی، به این معنی که تمام تلاش فرایند درمانی در قالب گروه انجام می‌شود و هدف مهم آن بازگرداندن فرد به جمع است، در مراحل درمان هم تیمی عمل می‌شود.

۶. بازی بداهه به این معنی است که بازی‌ها خود ساخته و در لحظه رخ می‌دهند و فرد مراجع خود منشأ بازی است.

۷. تخلیه روانی یعنی عاملی که موجب برون ریزی تنش‌های روانی با هدف آرام سازی روحی در فرد می‌شود (امرای ۲۰۰۲)

۸. رفع یا حل مسئله به عنوان برخورد فعالانه در جست‌وجو و تشخیص مسئله‌ها، مشکلات و فرصت‌ها، استفاده از منطق و مهارت قضاوت در جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات و جست‌وجو و خلق راهکارها، مقایسه‌ی راهکارهای مختلف و انتخاب بهترین شیوه برای مواجهه با یک مسئله تعریف می‌شود.

بیماری گفته می‌شود که گوات در جسم او حلول کرده، تعادل روحی، روانی را برهم زده‌است. بیماری گوات در بلوچستان نوعی بیماری روانی است که بیشتر در زنان بروز می‌کند. اعتقاد به وجود امراض مرموز و پلید، نه تنها در بلوچستان که در کل مناطق ساحلی جنوب ایران وجود دارد و از تنوع فراوانی نیز برخوردار است. هر یک از گوات‌ها یا ارواح مرموز به علت چگونگی تأثیرشان بر شخص، تحت عناوین بخصوصی گروه‌بندی می‌شوند. تمایز آن‌ها نه فقط تحت عناوین بخصوص بلکه بر اساس مذکر و مؤنث بودنشان، کافر یا مسلمان بودن و غیره نیز مشخص می‌شود.

تنها رسیقه‌ای است که قادر است ارواح مرموز و پلید را از وجود بیمار طرد کند، رقص و تحرکات یکنواخت بدن در مراسم گوات بخش جدایی‌ناپذیر این مراسم است. تکرار مداوم یک فیگور یا «تیف» موسیقی موجب تحرکات یکنواخت جسمانی می‌شود که بیمار را در جهت محدودیت خودآگاهی سوق می‌دهد و محدودیت خودآگاهی می‌تواند تا حدود خلسه به اوج خود برسد و در نهایت فرد را به مرحله ناخودآگاه سوق می‌دهد. این مراسم توسط گواتی مات یا مادر گوات رهبری می‌شود. از آن‌جا که بیماری گوات بیشتر معطوف به زنان است، رهبری گوات نیز به عهده زن است. وظایف مادر، گوات تشخیص وجود گوات در بیمار و تعیین درجه حدت یا بهبودی گوات طی مراحل مختلف است. برای هر گواتی مقام گواتی مخصوص اجرا می‌شود. مقام‌های گواتی مختلف است. مراسم برای مرحله خاصی از نظر شدت و ضعف بیماری است. واکنش بیمار در مقابل هر یک از غام‌ها است که باعث تداوم آن آهنگ در طول مراسم می‌شود. متن آوازهای گوات در رجه اول حاوی مدح لعل شهباز قلندر و شیخ عبدالقادر گیلانی است. این مراسم از سه تا هفت شب و هر شب از یک تا چهار ساعت بسته به نوع بیماری می‌تواند ادامه یابد. اگر بیمار در پایان مرحله نهایی بهبود نیافت، مرگ او حتمی است. در مورد مردان این مراسم مراسم دمال نامیده می‌شود. رهبر دمال را خلیفه گویند. این مراسم با موسیقی و تحرکات شدید جسمانی و دعا همراه است. در گوات و دمال تقریباً از کلیه سازهای بلوچ بخصوص سرود، تمبورک و دهلک استفاده می‌شود.

۱. «روان‌درمانی حرکتی» کنشی انسانی و متفاوت و تأثیرگذار که گاه «راه» موسیقی و «ملودی» و گاه بدون ساز و با «ریتم درونی» خود کنشگر اجرا می‌شود. این رویکرد نمایشی و صمیمانه به سادگی و با کمترین ابزار قادر است بیشترین تأثیر هیجانی را بر «حمل‌کننده» و افراد «مشاهده‌گر» بگذارد. براین اساس «هدف اصلی روان‌درمانی حرکتی برون‌ریزی و تخلیه هیجانی و رسیدن به آرامش است». (امرای ۲۰۰۲)

در دل این دو تئوری، تئوری‌های مختلفی نهفته است از جمله «تئوری نقش‌ها»^۱ که موضوع کتاب پیش رو است و اینجانب بیش از ۲۰ سال در این عرصه تجربه کسب نموده‌ام و کتاب حاضر حاصل تجربه سالیان متمادی در حوزه نمایش‌درمانی با (رویکرد تئوری نقش‌ها) است، که امید است مقبول نظر شما خواننده‌ی عزیز و متخصص و محترم باشد.

در این کتاب که با عنوان «نمایش‌درمانی و تئوری نقش‌ها» نوشته شده است تلاش می‌شود این تئوری را به عنوان یکی از تئوری‌های بومی نمایش‌درمانی در ایران مطرح سازیم، در مسیر انتشار این اثر عزیزان بسیاری مرا یاری نموده‌اند از جمله جناب دکتر بی‌آله ریجانی، دکتر «داود رحیم‌پور» و دکتر «سید امیررضا علوی» که با راهنمایی‌های خود موجب غنی‌بخشی به محتوای این اثر شده‌اند که جا دارد از آن‌ها تشکر و قدردانی کنیم همچنین از جناب دکتر «علی‌حسین سازمند» مدیریت محترم نشر وزین «ناره» و جناب دکتر «محمد مهدی شریعت باقری» که همواره در همراهی نویسندگان همگام و یارِ نگر هستند کمال تشکر و قدردانی را دارم، امید که با رفع نقائص و با راهنمایی‌های تخصصی شما خواننده عزیز و فهیم موجب تقویت و تکمیل این کتاب در چاپ‌های بعدی باشیم.

دکتر مجید امرایی

تابستان ۱۳۹۹ تهران

^۱ تئوری نقش (Role Theory)، این تئوری در حوزه‌ی نمایش‌درمانی برای نخستین بار توسط مجید امرایی طرح شده است.